

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

SBS PROJESİ

Kılavuz Öğretmen: Sibel Üntuna,

Ali Kadri Akdemir,

Pınar Türkecan

Öğrencinin Adı: Gediz

Öğrencinin Soyadı: Çınar

Diploma Numarası: D1129080

Sözcük Sayısı: 1812

Araştırma Konusu: Cemal Gürsel döneminde ortaya çıkan Yerli Oto Sanayi Projesi süresince, halkın ve basının projeye karşı tavrının, “Devrim Arabaları” adlı film ile ilişkilendirilerek incelenmesi.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	2
1. DEVRİM PROJESİ'NİN İLERİ SÜRÜLDÜĞÜ 1961 YILINDA TÜRKİYE...2	
2. PROJENİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	4
3. PROJE SÜRESİNCE HALKIN İNANÇSIZLIĞI VE BASININ MUHALİF YAYINLARI.....	5
SONUÇ.....	9
KAYNAKÇA.....	10

GİRİŞ:

“Devrim” projesi, 1961 yılının Nisan ayında, Türk Oto Sanayi’nin kurulması ve tüm parçaları Türk yapımı olan bir Türk otomobili üretilmesi amacı ile, dönemin devlet başkanı Cemal Gürsel tarafından ileri sürülmüştür. Devlet kurumlarındaki görevlilerin muhalefetine karşın Cemal Gürsel, gizli bir şekilde projeyi başlatmış ve ülkenin her yanından mühendisleri bir araya getirmiştir. Bu dönemde halkın büyük bir kesimi, devlete olan güvenini kaybetmesi ve parasının daha fazla boşa gitmesini istememesi nedeniyle, bu projeyi sahiplenmemiştir. Ne var ki, ülkenin dört bir tarafından gelen mühendislerin, aylar süren çabalarından sonra “Devrim Arabaları” imal edilmiş ve Cemal Gürsel’e 29 Ekim 1961 günü, mecliste takdim edilmiştir. Arabalardan biri deposunda benzin bulunmaması nedeniyle yürümemiştir. Diğer araba başarı ile çalışmasına rağmen, zaten başından beri projeye karşı yayın yapan basın, bu olayı bir başarısızlık olarak halka aktarmıştır.

Projenin ortaya atıldığı dönemin siyasi ve toplumsal özellikleri “Devrim Arabaları” adlı filmde konu edilmiştir. Bu filmde, aslında başarı ile sonuçlanan bir projenin, halkın inançsızlığı ve basının muhalif yayınları nedeniyle bir başarısızlık öyküsü olarak kabul edilmesi gözler önüne serilmiştir. “Devrim Arabaları” filminin yapım yılı 2008’dir. Yönetmenliğini ve yapımcılığını Tolga Örnek’in üstlendiği bu filmin senaristi ise Murat Dişli’dir.

1. DEVRİM PROJESİ’NİN İLERİ SÜRÜLDÜĞÜ 1961 YILINDA TÜRKİYE

1960 yılına kadar iktidarda kalan Demokrat Parti hükümetinin baskıcı hareketleri nedeniyle ülke içerisinde bazı anlaşmazlıklar, ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Üniversite olayları yaşanmış, gençler polis çatışmalarında hayatlarını kaybetmiştir.

Tüm bu olayların yanı sıra dönemin hükümetinin anayasaya aykırı kararlar alması sonucunda, 27 Mayıs 1960 tarihinde, Silahlı Kuvvetlerin bütün yurttaki idareyi devralmıştır. Askeri yönetimin sağlanması sonucunda Genel Kurmay Başkanı Cemal Gürsel, Cumhurbaşkanı olarak göreve gelmiştir. 1961 Anayasası, Kurucu Mecliste oy çokluğu ile kabul edilmiş, 1924 Anayasası ise yürürlükten kaldırılmıştır. DP'li bakanların idam cezaları İmralı'da infaz edilmiştir. Darbeden önce, Türkiye'nin canlanan ekonomisinin tam anlamıyla dışa bağımlı hale gelmesi nedeniyle halk sıkıntı çekmektedir. Çay, şeker, kahve gibi tüketim maddeleri zorlukla sağlanmaktadır.

Ekonomik açıdan Türkiye, "tarım devleti" olarak betimlenmektedir. Sanayisi tam olarak gelişmemiş, tarımdan elde ettiği verim ise halkın ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamaya yetmemektedir. Bu dönemde "bir vapur dolusu pamuk karşılığında yalnızca bir kaç otobüs alınabilmektedir". (Devrim Arabaları, 2:30)

Geçici hükümetin başkanı Cemal Gürsel, tarım üretiminin önemini kabul etmekle beraber yalnız "ot satarak" bir sonuca varmanın mümkün olmayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine ise yine aynı yıl düzenlenen Otomobil Endüstrisi Kongresi'nde "Sanayi şart!" diyerek projenin haberini vermiştir.

Halkın tasarruflarının üretken olmayan alanlara kayması sonucunda Türkiye ekonomisi ve yerli halk olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle uzun bir süre, ülke içerisinde yapılacak bir üretime sermaye ayrılmamıştır. Böylece ülkenin dışa bağımlılığı ve iktisadi borçları artmıştır. Bunun üzerine ülkenin dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla bazı maddelerin ülke içerisinde imal edilmesi kararı alınmıştır. Ne var ki, her malı ülke içerisinde imal etmek amaç değildir. Yalnızca milli geliri artıracak ve refah seviyesini yükseltecek, maliyet hesaplarının olumlu sonuçlar verdiği alanlarda üretimi geliştirme ve ülke içinde imal etme yoluna gidilmiştir.

Bütün bu olayların yanı sıra bu dönemde Amerikalı Chrysler, Dodge, Türkiye’de yatırım yapmaya karar vermiştir. Devrim projesi ise, 1961 yılı Türkiye’sinde, böyle bir ortama sunulmaktadır. Milli bir otomotiv sanayisi, aynı zamanda bu yabancı yatırımların da engellenmesi demektir.

2. PROJENİN ORTAYA ÇIKIŞI

15 – 17 Mayıs 1961 tarihleri arasında, ülkede Otomobil Endüstrisi Kongresi düzenlenmiş ve dönemin Devlet Başkanı Cemal Gürsel bu kongrede açılış konuşması yapmıştır. Bu kongrede “Türkler araba yapamaz” gibi bir takım görüşler ortaya atılmış, bunun üzerine Cemal Gürsel bu konu ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Kongrede yaptığı açılış konuşmasında, tarımın yanında sanayinin de var olması gerektiğini, gerekirse Türklerin de kendi ulaşım aracını yapabileceğini vurgulamıştır. Bu Kongreden sonra ise Cemal Gürsel, 22 Nisan 1961 günü, Ulaştırma Bakanlığı’na, üzerinde “çok gizli” damgası bulunan bir yazı iletmiştir. Bu yazıda, memlekete has bir binek otomobil motoru imali projesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bundan sonra Devlet Demir Yolları’nın da projeyi üstlenmesi sonucu, 22 Mühendis ve TCDD fabrikalarının ustaları ve işçileri ile, 29 Ekime yetiştirilmek üzere, çalışmalara başlanmıştır.

Çalışmalar başlamadan önce ve başladıktan sonra, birçok devlet kurumundan projeye karşı itiraz gelmiştir. Sanayi Bakanı: “ Bugünkü şartlar dahilinde, milli bir otomobil imali imkansız” açıklamasında bulunmuştur. (Devrim Arabaları, 06:07) Devlet Planlama Teşkilatı ise, bu proje dahilinde ancak 20.000 otomobil üretilirse, yapının ekonomik bir hareket olacağını dile getirmiş, otomobil üretimini ise “lüks” olarak değerlendirmiştir. Halkın, sonuca ulaşmayacak projelere verecek durumu yoktur. Bu

devlet kurumları dışında, Otomobil Dernekleri de yine Türkiye’de otomobil üretilemeyeceği iddiasındaydılar. Sonuç olarak, Cemal Gürsel ve Mühendisler Odası dışında hiçbir kurum bu projeyi desteklememiştir.

3. PROJE SÜRESİNCE HALKIN İNANÇSIZLIĞI VE BASININ MUHALİF YAYINLARI

Daha önce de belirtildiği gibi, Cemal Gürsel, ihtilal sonucu Cumhurbaşkanı olmadan önce Demokrat Parti iktidarda bulunmaktaydı. DP hükümeti ise başta bulunduğu süre içerisinde pek çok dış kredi sağlanmış, Amerika’dan ise türlü ekonomik yardımlar almıştır. Bu nedenle Türkiye ekonomisi, dışarıya bağlı hale gelmiş ve halk bazı ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmeye başlamıştır. Bunun çözümü olarak bazı malları ülke içerisinde imal etme fikri ortaya atılmıştır. Ne var ki, yeni bir Oto Sanayi kurmak, maliyet hesaplarının olumlu sonuçlar getirdiği bir alan değildir. Aksine, arabaların üretilip üretilemeyeceği, üretilse bile seri üretime geçilip geçilemeyeceği bilinmemektedir. Zaten sıkıntı çeken halk ise, elinde kalan parasını, sonucu belli olmayan bir projeye yatırmak istememektedir. Bu nedenle ki halk, Devrim Arabaları 29 Ekim 1961 tarihinde meclisin bahçesinde yürüyene kadar projeye karşı gelmiş, parasını sokağa attığını savunmuştur.

“Devrim Arabaları” adlı filmde, halkın bu inançsızlığı ilk olarak, bir gazetecinin Cemal Gürsel ile yaptığı konuşma ile verilmiştir. Gazeteci: “Kongrede kiminle konuşsam otomobil imalatı hayal diyor başkanım. Sizinki de öyle bir hayal mi?” (Devrim Arabaları, 5:56) Gazetecinin bu sözünden de anlaşıldığı gibi, kongreye katılan vekillerin de bu projeye inancı olmamıştır. Aksine onlar bu projeyi, bir “hayal” olarak değerlendirmiştir. Kongreye katılanların genelinde hakim olan fikir,

Türkiye'nin ne makinesi ne işçisi ne de alt yapısı olduğudur. Bu nedenle yan sanayisi olmayan, daha toplu iğne üretemeyen bu ülkede, otomobil üretmek mümkün değildir: “ Önce bir toplu iğne yapalım da sonra otomobil faslına geçeriz.” (Devrim Arabaları, 4:38). Bu nedenle ithal etmek, yani dışarıya daha da bağlanmak, imal etmekten daha ucuz olacaktır.

Bu kongreden sonra projeye başlanmış ve belli bir yere gelindiğinde de artık gizli olmaktan çıkmış, halka açıklanmıştır. Bu dönemde “Öncü” gazetesinde çıkan bazı haberler, aynı zamanda “Devrim Arabaları” adlı filme de konu olmuştur. Çıkan haberlerden birinde: “Hepimiz memleketimizi seviyoruz; ama bazen her şeyi gururumuzla tetkik ediyoruz. Paramızı sokağa atmamak adına soruyorum: iktisadi imkanları kısıtlı, yan sanayisi olmayan, doğru dürüst bir toplu iğne bile üretemeyen bir memleketin, otomobil gibi yüksek teknoloji iktibas eden bir şeyi üretebileceğini düşünmek pembe bir rüya değil de nedir?” ifadesi geçmektedir. (Devrim Arabaları, 34:39) Bu gazete haberi üzerine görüşlerini bildirmek isteyen bir bakkalın Türkler otomobil üretebilir mi sorusuna yanıtı: “Nah yapar!” olmuştur. Daha sonra ise bakkal, “Biz istesek de yapamayız” (Devrim Arabaları, 35:30) diyerek mühendislere görüşünü bildirmiştir. Filmdeki bakkal örneğinden de görüldüğü gibi, halk bu projenin başarılı olabileceğini kesinlikle düşünmemiştir. Çünkü ülkenin parası, sanayisi, bu yönde üretim yapabileceği bir bilgisi, tecrübesi yoktur. Halkın ise artık tecrübe kazanmak için harcayacak parası kalmamıştır.

Halkın bu projeyi desteklememesinin bir başka sebebi ise, artık sonu gelmeyen vaatlerden bıkmış olmalarıdır. Cemal Gürsel'den önceki DP yönetiminde verilen bazı sözlerin tutulmaması, aksine halkın cebinden daha da fazla para çıkması sebebiyle halk artık hükümete ve hükümetin ortaya atacağı her hangi bir fikre karşı inancını ve güvenini kaybetmiştir. Filmde ise bu olgu, yine bakkalın sözleri ile ifade edilmiştir.

“Palavralardan bıktık artık biz. Onu da yaparız, bunu da yaparız. Sonunda ne yapıyorlar? Hiç! Paramızı sokağa atıyorlar. Olanlar bize oluyor bize!” (Devrim Arabaları, 35:37). Halkın, böyle bir yatırımı daha deneyecek cesareti ve en önemlisi de ekonomik gücü kalmamıştır.

Bir süre sonra öyle bir aşamaya gelinmiştir ki, artık Cemal Gürsel ve projede çalışan mühendislerin dışında kimse, yerli bir otomobilin üretilebileceğine inanmaz olmuştur. Halk, parasını sokağa attığını düşünerek karşı gelmekte, devlet çalışanları ise halkı bahane ederek, bunun hiçbir sonuca varmayacak zararlı bir yatırım olduğunu dile getirmektedirler. Yerli Oto Sanayi'nin de, o tarihe kadar açılan ve hiçbir başarı elde edemeden kapatılan fabrikalardan biri olacağını ileri sürerek, gerçekleşmeyecek hayallere daha fazla para harcamamak gerektiğini söylemektedirler. ”Bugüne kadar kaç tesis böyle heveslerle açıldı, kapatıldı bilmiyor musunuz? Bu memleketin olmayacak hayallere verecek parası artık yok. Sizin varsa bilemem. “ (Devrim Arabaları, 47:27)

Filimde de değinildiği gibi, dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ise, 29 Ekim 1961'de, Devrim Arabaları meclisin bahçesine geldiğinde yaptığı konuşmada, halkın, devlet görevlilerinin, herhangi bir sebepten projeye karşı gelenlerin bu inançsızlığına karşı tepkisini belirtmiştir. “Bir aşağılık duygusu ile, bizde otomobil yapılamaz diyenler, utansınlar. Hayır, işte bizim memleketimizde de otomobil yapılabilir.” (Devrim Arabaları, 1:42:10) Cemal Gürsel bu konuşması ile bir kez daha projeye duyduğu güveni dile getirmiştir.

Konuşmasından sonra Cemal Gürsel, siyah arabada, bir mühendis eşliği ile Anıtkabir'e doğru yol alır. Tam meclisten çıkarken, Gürsel, mühendise, geri dönüp bej arabayı da alarak öyle Anıtkabir'e gitmelerinin daha uygun olacağını söyler. Bu

sırada, siyah arabadaki benzin bitmeye yaklaşmıştır. Ve bej arabayı almak için meclise geri döndüğünde, meclisin yokuşunda araba durmuştur. Bu noktada Gürsel, başından beri desteklediği bu projenin, halkın başından beri iddia ettiği gibi başarısızlıkla sonuçlandığını düşünmüştür. Ne var ki yine de bej arabaya binip onunla Anıtkabir'e gitmiştir. Basın'a ise, "Batı kafası ile araba yaptık, Şark kafası ile benzin koymayı unuttuk."¹ açıklamasını yapmıştır.

Basın ise Gürsel'in bu açıklamasından sonra zaman kaybetmeden, Devrim'in aleyhinde yayına başlamıştır. Daha meclisin bahçesinde, üstelik bej araba başarı ile çalışmaktayken, gazeteciler, çalıştıkları gazetelere Devrim'in başarısızlıkla sonuçlandığına dair haberler iletmektedirler. "Gazeteye haber ver. Devrim yürümedi. Koş" (Devrim Arabaları, 1:46:34) "Hemen İstanbul'a teleks çek, manşeti değiştirsinler. "Devrim yolda kaldı" (Devrim Arabaları, 1:46:37)

Böylece ertesi günün gazetelerinde Devrim Projesi'nin başarısızlığı üzerine yazılar yazılmıştır. Arabalardan birinin yürümüş olması göz önüne alınmamıştır. Halk zaten bu projeyi iptal ettirme, parasını güvenceye alma çabasıdadır ve basının arabalardan bir tanesinin çalışır durumda olmasını göz ardı ederek yaptığı bu yayınlardan da etkilenerek, "biz demiştik" psikolojisi ile projeyi başarısız ilan etmiştir. Zaten gazetelerde çıkan onca yazıdan sonra, Devrim Arabaları'ndan bahsedildiğinde hiç kimse onun Anıtkabir'e kadar yürüdüğünü bilmeyecek, onu yalnızca, meclisin bahçesinde yolda kalan bir hayal olarak hatırlayacaktır. " Gazeteleri görmedin mi oğlum? Kayıtlara böyle geçti artık. Bundan elli yıl sonra Devrim Arabaları denildiği zaman herkes "ha, o yürümeyen otomobil mi?" diyecek". (Devrim Arabaları, 1:52:56)

¹ Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi "Devrim" Belgeseli (21:52)

SONUÇ:

“Devrim Arabaları” projesi, Türk Oto Sanayisi’nin kurulması ve yerli bir otomobil üretimine geçilmesi amacı ile 1961 yılında iktidarda olan Cemal Gürsel tarafından başlatılmıştır. Eskişehir’deki Cer Atölyesi’nde çalışmak üzere seçilen mühendisler, Cemal Gürsel ve Devlet Demir Yolları’nın işçileri dışında kimseden destek görmeyen bu proje, halk tarafından da bir hayal olarak değerlendirilmiştir. Türkiye’nin içinde bulunduğu dönem nedeniyle, ekonomik açıdan sıkıntı çekmekte olan halk, bir başka hayale daha para harcamak istememiştir. Türk basını ise sürecin başından itibaren muhalif yayınlar yapmış ve halkı, bu projenin başarısızlıkla biteceği doğrultusunda yönlendirmiştir. Bütün bunların bir sonucu olarak halkın genelinde büyük bir inançsızlık ve tepki meydana gelmiştir. Bu nedenle de, proje dahilinde üretilen arabaları hiçbir zaman sahiplenmemiştir. Basın ise, arabaların yolda kaldığı andan itibaren, eleştirel yayınlarda bulunarak projeyi başarısız ilan etmiştir. Bu nedenledir ki, aslında başarı ile çalışan iki otomobil yapılmasına rağmen, halkın inançsızlığı ve basının muhalif yayınları nedeniyle, ülke için büyük bir gelişme olacak olan bu çalışma bir başarısızlık öyküsü olarak kabul edilmiştir. Cemal Gürsel, resmi olarak projeyi sonlandırmasa da, proje dahilinde dört araba ve sayısız motor üretildikten sonra, basının devam eden eleştirisi ve halkı tepkilerinden dolayı, desteğini çekmeye başlamıştır. Görevden ayrılması ile birlikte proje resmi olarak sonlandırılmış ve üretilen arabalardan üç tanesi hurdaya çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA

Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Devrim Belgeseli. Yön. Fulten Ersun, Funda Erzurum, Görkem Kiriş, Didem Yılmaz. 1997

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İstanbul: İletişim Yayınları, 8.cilt.

Devrim Arabaları. Yön. Tolga Örnek. Sen. Murat Dişli, Tolga Örnek. DVD. Pinema, 2008.

Kayalı, Kurtuluş. *Ordu ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.